

ارزش وقف

در اسلام

فاطمه زکی

www.ketab.ir

سرشناسه	زکی، فاطمه، ۱۳۵۱ -
عنوان و نام پدیدآور	ارزش وقف در اسلام / فاطمه زکی .
مشخصات نشر	تهران: مسعی، ۱۳۹۶ .
مشخصات ظاهری	۲۴۰ ص.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۶۴۵۵-۷۲-۶
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه .
موضوع	وقف
موضوع	Waqf
موضوع	وقف (فقه)
موضوع	Waqf (Islamic law)
موضوع	وقف -- تاریخ
موضوع	Waqf -- History
رده بندی کنگر	BP۱۹۳/۱۳۹۶۲ ۴الف/ر
رده بندی دیویی	۲۹۷/۳۷۲
شماره کتابشناسی ملی	۴۶۳۸۱۲

سری کتاب های مذهبی، داستانی، تاریخی

نام کتاب	ارزش وقف در اسلام
مؤلف	فاطمه زکی
ناشر	انتشارات مسعی
ویراستار	زهرا خوئینی
نوبت چاپ	اول ۱۳۹۶
شمارگان	۱۰۰۰ جلد
چاپ	سلمان زاده
قیمت	۱۸۰۰۰ تومان
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۶۴۵۵-۷۲-۶

نشانی تهران: خیابان ولی عصر (عج)، روبروی باشگاه خبرنگاران جوان، ساختمان جم، طبقه هشتم، واحد ۲،

انتشارات مسعی

تلفن: ۰۲۶۱۳۲۰۳۹ و ۰۲۲۰۲۳۱۵۳ و ۰۲۱-۲۲۰۲۳۱۲۸ نمابر: ۰۲۶۱۲۵۰۴۶ همراه: ۰۹۱۲۷۱۴۶۴۲۶

مسئولیت صحت و سقم مطالب کتاب به عهده مؤلف و حق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

۱۳	 مقدمه
----	-------------

بخش اول: کلیات وقف

۱۷	 ۱. مفاهیم وقف
۱۷	 معنای وقف
۱۸	 وقف در قرآن
۱۹	 وقف در روایات و احادیث
۲۰	 صدقه
۲۱	 مشترکات
۲۱	 موقوفات
۲۳	 ۲. تاریخچه وقف
۲۳	 وقف در میان غیرمسلمانان
۲۴	 وقف در حجاز قبل از اسلام
۲۵	 شبیه به وقف
۲۷	 وقف در میان عراقی‌های قدیم
۲۸	 وقف در میان مصریان قدیم
۲۹	 وقف در میان اقوام آریایی
۲۹	 وقف در میان رومیان
۳۰	 وقف در میان آلمانی‌ها

وقف در کشور فرانسه.....	۳۱
وقف در حقوق انگلوساکسون (حقوق قدیم انگلستان آمریکا).....	۳۲
تاریخ وقف در اسلام.....	۳۳

بخش دوم: جایگاه وقف در اسلام

۱. وقف از نظر آیات.....	۳۹
صدقه.....	۴۰
انفاق.....	۴۳
عمل صالح.....	۵۱
باقیات صالحات.....	۵۳
تفاسیر مختلف درباره باقیات صالحات.....	۵۳
قرض الحسنه.....	۵۶
سایر آیات.....	۵۹
تفاسیر درباره آثار.....	۶۰
شأن نزول آیات سوره لیل.....	۶۲
تفسیر آیات سوره لیل.....	۶۴
۲. وقف از دیدگاه روایات.....	۷۱
اشاره.....	۷۱
از جهت احکام.....	۷۲
از جهت تشویق و ترغیب به وقف.....	۷۴
۱- روایات پیامبر صلی الله علیه و آله.....	۷۵
۲- روایات حضرت علی علیه السلام.....	۷۶
۳- روایات امام صادق علیه السلام.....	۷۷
۳. وقف از دیدگاه فقهاء.....	۸۵
حقیقت وقف.....	۸۶
وقف عقد است یا ایقاع.....	۸۷
اقوال درباره عقد یا ایقاع بودن.....	۸۷

۸۹	 انواع وقف
۸۹	 ۱- وقف به اعتبار موقوف علیه
۹۰	 ۲- وقف منفعت و وقف انتفاع
۹۰	 عدم تغییر موقوفه
۹۱	 تبدیل به احسن کردن موقوفات
۹۲	 عدم جواز بیع موقوفه
۹۳	 مجوزات بیع در موقوفات
۹۵	 بیع وقف از نظر اهل سنت

بخش سوم: وقف در سیره معصومین (ع)

۹۹	 ۱. موقوفات پیامبر اکرم (ص) و حضرت فاطمه (س)
۹۹	 پیامبر الگوی کامل
۱۰۱	 املاک مخیرق اولین موقوفات پیامبر اکرم
۱۰۳	 ۱- دلال
۱۰۴	 ۲- برقه
۱۰۵	 ۳- اعواف
۱۰۵	 ۴- حسنی
۱۰۶	 ۵- میثب
۱۰۶	 ۶- صافیه
۱۰۷	 ۷- مشربه ام ابراهیم یا مسکن دوم پیامبر
۱۰۹	 سایر موقوفات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله
۱۱۲	 سخاوت و موقوفات حضرت زهرا سلام الله علیها
۱۱۳	 وقفنامه اول حضرت فاطمه
۱۱۵	 وقفنامه دوم حضرت فاطمه
۱۱۷	 ۲. موقوفات امیرالمؤمنین علی علیه السلام
۱۱۸	 زهد امیرالمؤمنین علیه السلام در عین تولید ثروت
۱۲۳	 منابع مالی حضرت علی علیه السلام

۱۲۴	۱- هدایای مردمی
۱۲۵	۲- فعالیت‌های اجتماعی
۱۲۶	۳- خمس و فئ
۱۲۷	۴- اقطاع
۱۲۸	۵- فعالیت‌های اقتصادی
۱۲۹	از راه غنایم
۱۳۰	فعالیت‌های امام
۱۳۱	ثروت و درآمدهای اختصاصی امام
۱۳۱	۱- نمایم جنگی
۱۳۲	۲- سهم رانه ایت المال
۱۳۲	۳- حقوق کاذبان
۱۳۵	وقف چشمه‌ها و چاه‌ها
۱۳۵	موقوفات حضرت علی علیه السلام در ینبع
۱۴۱	چشمه‌ها و چاه‌های در ینبع
۱۴۱	۱- بغیغه
۱۴۲	۲- عین ابو نیزر (ابونیزر کیست؟)
۱۴۴	امتناع امام حسین علیه السلام از فروختن نیز ابو نیزر
۱۴۴	۳- عین البحر
۱۴۴	۴- عین نولا
۱۴۵	۵- عین الحدث
۱۴۵	۶- عین العصیه
۱۴۵	موقوفات حضرت علی علیه السلام در وادی القری
۱۴۶	۱- عین ناقه
۱۴۶	۲- عین موات
۱۴۹	موقوفات حضرت در مدینه
۱۴۷	۱- موقوفات حضرت در فقیرین
۱۴۸	۲- اذنیه

۱۴۸	۳- بشر الملک.....
۱۴۸	۴- الادبیه.....
۱۵۰	موقوفات حضرت علی علیه السلام در حرّه الرجال.....
۱۵۱	۱- وادی احمر.....
۱۵۱	۲- وادی بیضاء.....
۱۵۲	موقوفات حضرت علی علیه السلام در ناحیه فدک.....
۱۵۲	۱- رعیه.....
۱۵۲	۲- الاسجد.....
۱۵۳	۳- قصیه.....
۱۵۳	سایر موقوفات امر المؤمنین.....
۱۵۵	وقف خانه یا وقف خاص.....
۱۵۶	صورت وقفنامه.....
۱۶۲	تاریخ وقف های حضرت علم علیه السلام.....
۱۶۳	ویژگی های سیره امام علیه السلام در وقف.....
۱۶۳	۱- توجه به انگیزه معنوی.....
۱۶۴	۲- شهادت گرفتن افراد معتبر.....
۱۶۴	۳- تعیین متولی و مشخص کردن موارد صرف.....
۱۶۵	۴- موقوفات امام علیه السلام نسبت به کل ثروت.....
۱۶۷	۳. موقوفات بقیه معصومین.....
۱۶۷	فعالیت و درآمد امامان معصوم علیهما السلام.....
۱۷۰	موقوفات امام حسین علیه السلام.....
۱۷۱	موقوفات امام حسن یا امام سجاد علیه السلام.....
۱۷۱	موقوفات امام باقر علیه السلام.....
۱۷۱	وقفنامه امام صادق علیه السلام.....
۱۷۳	وقفنامه امام موسی کاظم علیه السلام.....
۱۷۷	الگویابی از ائمه.....

بخش چهارم: اثرات و ثمرات وقف

۱۸۱	۱. اثرات فردی
۱۸۱	وقف موجب تزکیه نفس
۱۸۳	وقف در عدم خوف و وحشت از آینده
۱۸۶	وقف مصداق باقیات صالحات و مختومه نشدن نامه عمل
۱۹۰	وقف کفاره گناهان
۱۹۵	وقف؛ کسب رضایت خدا و مصونیت از آتش جهنم
۱۹۶	وقف، مانع حسرت هنگام مرگ
۱۹۶	وقف، رسیدن به پاداش و اجر معنوی
۱۹۹	۲. اثرات اجتماعی
۱۹۹	ضرورت همکاری اجتماعی
۲۲۵	راهکارهای افزایش وقف
۲۳۳	منابع

مقدمه

انسان موجودی است که فطرتاً از فنا و نابودی نفرت دارد. مرگ در حقیقت پلی برای انتقال از این عالم به عالم دیگر برای زندگی ابدی است، تاریخ نشان داده است که حتی منکران خدا و دین، خود را موجودی فانی به شمار نمی‌آورند از این جهت انسان دوست دارد پس از او نامی از عالم به یادگار بماند.

در فرهنگ اسلامی یکی از بهترین راههای زنده نگه داشتن نام انسان، عموم کارهای خیر، به ویژه وقف است که در آیات قرآن به عنوان باقیات صالحات شناخته شده است. بنابراین وقف سنت حسنه‌ای است که در گذشته‌های بسیار دور در تمدن کهن ریشه دارد و با ظهور اسلام رونقی دیگر یافت و با اثر پذیری از جهان بینی اسلامی و برخورداری از احکام شرعی در زمینه‌ها، مختلف مذهبی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی به جریان خود ادامه داده است.

بنابراین یکی از مواردی که لازم است در جامعه اسلامی مورد توجه زیاد قرار بگیرد، احیای سنت‌های اسلامی است. سنت‌هایی که اگر به طور جدی در جامعه مطرح شوند قادرند بسیاری از مشکلات و مسائل جامعه را با تکیه بر انگیزه معنوی مردم حل کنند و وقف نمادی است که به وسیله آن می‌توان بخش‌های قابل

توجهی از مشکلات و تنگناهای جامعه را شناخت و اموال و دارایی‌های افراد نیکوکار را داوطلبانه در جهت رفع آن‌ها به کار بست.

با توجه به اینکه وقف اثرات زیاد فردی همچون تزکیه - علو و اعتبار و غیره و اثرات اجتماعی مثل کاهش فقر و حل مشکلات، دنیوی و اخروی مثل رضایت خداوند، اجر و پاداش بسیار را به دنبال دارد لذا شایسته است که درباره این موضوع بیشتر اندیشه شود. انصافاً از نظر فقهی تحقیق جامع از سوی فقها صورت گرفته است ولی از جوانب دیگر کمتر بررسی شده است. بیشتر مردم از همین جنبه فقهی به اطلاع ندارند یا به آن عمل نمی‌کنند مثلاً در بسیاری از شهرها، وقفی که سال‌ها پیش صورت گرفته و واقف از دنیا رفته، الآن بعد از این مدت ورثه او قصد تصرف یا فروش آن را دارند که بعضی از موارد آن از نزدیک مشاهده شده است. علت این امر به جهالت این افراد در این مسئله است یا آگاهانه می‌خواهند انگیزه واقف را نادیده بگیرند. لذا با توجه به این مواردی که ذکر شد وقف این اهمیت و ارزش را دارد که بتوان تحقیق همه جانبه در آن صورت بگیرد.

وقف و اوقاف در جامعه

در بسیاری از شهرها اگر چه خیرین و واقفین زیادی وجود دارد ولی بسیاری از مردم هیچ اطلاعی از وقف ندارند و نام وقف برای آن‌ها بیگانه است. با اینکه در کتب فقهی باب جداگانه‌ای برای وقف قرار داده‌اند ولی بسیاری از مردم نسبت به شرایط و احکام فقهی آن آگاهی ندارند و بعضی از موقوفات را خرید و فروش می‌کنند یا واقف مجدداً در آن‌ها تصرف می‌کند و یا انگیزه واقف را نادیده می‌گیرند لازم است در این باره دانست که چرا عده‌ای از مردم با اینکه مال و ثروت فراوانی دارند، با فرهنگ وقف بیگانه‌اند و به بعضی از مستحبات توجه زیاد دارند

ولی به وقف که اثرات و فوائد فراوانی دارد توجه نمی‌کنند.

یکی از علت‌های بیگانه ماندن وقف این است که درباره فرهنگ وقف تبلیغ گسترده‌ای نشده است و یکی دیگر از علت‌ها این است که مسائل فقهی در کتب فقه بیان شده ولی در دیگر ابعاد وقف تحقیق جامع علمی صورت نگرفته و آثار علمی قابل توجه درباره وقف مخصوصاً به زبان فارسی بسیار کم است و آن مقدار کم هم به راحتی در دسترس همه نیست.

آگاهی بخشی به مردم از طریق معرفی موقوفات ائمه علیهم السلام موقعی که کتب سید معصومین را مطالعه می‌کنیم، می‌بینیم که تمام فضائل و مناقب این بزرگان بیان شده، ولی به موقوفات آن‌ها اشاره چندانی نشده است. با اینکه این بزرگان پیشقدم در تمام امورات خیر بوده‌اند و دیگر اینکه بعضی از مردم وقتی که درباره زندگی ساده و بی‌رون تجمل معصومین مطالبی را می‌خوانند یا می‌شنوند گمان می‌کنند که این برادر در فقر و بینوایی به سر برده‌اند و از مال دنیا بهره کافی نداشته‌اند و نمی‌توانست‌اند زندگی بهتر استفاده کنند در حالی که این بزرگواران همیشه کار و تلاش می‌کردند و درآمد داشته‌اند ولی آن را در راه خدا مصرف می‌کردند. لذا این مسائل باعث شده به منظر ترویج فرهنگ دینی و انسانی وقف و آشنایی با موقوفات ائمه علیهم السلام و آشنایی با ارزش وقف در جامعه اسلامی باعث گردید تا این کتاب به رشته تحریر درآورده شود.

اگر چه وقف در جوامع گذشته و غیر اسلامی هم وجود دارد ولی با توجه به ویژگی‌های آن از مختصات نظام حقوقی و اقتصادی اسلام است. با توجه به اینکه وقف جایگاه خاصی دارد و اثرات زیادی دارد، نسبت به بقیه مستحبات کم رنگ است و توجه کمتر به آن شده است.

وقف سنت حسنه‌ای است که به اجماع نظر علماء و فقهاء مشروعیت دارد و بنیان‌گذاران سنت وقف در جامعه اسلامی معصومین ما بوده‌اند. این بزرگان موقوفاتی داشته‌اند و بعد از آن‌ها تاکنون این سنت جریان دارد و اثرات زیادی در جوامع اسلامی داشته و دارد.

وقف موضوعی است که تاریخ آن به اسلام برنمی‌گردد، بلکه شواهدی وجود دارد که در ایران گذشته و نیز در همه اقوام و ملل وجود داشته که در این مرقومه به آن پرداخته خواهد شد.

دین اسلام برای وقف اهمیت زیادی قائل شده و احکام خاصی را برای آن تشریع فرموده است. به همین جهت موضوع وقف در بسیاری از کتب و تألیفات مورد توجه قرار گرفته و در کتب حقّه، به تفصیل آمده است.

فاطمه زکی